

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในรอบทศวรรษเศษที่ผ่านมา ความตื่นตัวทางวิชาการแขนงประชากรศาสตร์ ได้มีผลอย่างสำคัญในการกระตุ้นให้ประชาชาติทั้งมวลตระหนักถึงปัญหาอันเกิดขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย หรือในประเทศที่ยากจน มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำถึง แรงงานส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นเกษตรกรที่มีความสามารถในการผลิตต่ำ การออมทรัพย์และการลงทุนยังมีน้อย รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อบุคคลต่ำ แต่ประเทศเหล่านี้กลับมีอัตราการเพิ่มของประชากรอยู่ในระดับสูง ตัวอย่างเช่น จากการประมาณขององค์การสหประชาชาติในตอนกลางปี พ.ศ. 2516 พบว่า ประเทศเม็กซิโก โมร็อกโก ฟิลิปปินส์ และโคลัมเบีย มีอัตราเพิ่มของประชากรโดยเฉลี่ยต่อปีเท่ากับร้อยละ 3.3, 3.4, 3.3 และ 3.4 ตามลำดับ สำหรับประเทศไทยแม้ว่าอัตราเพิ่มของประชากรโดยเฉลี่ยต่อปีจะได้เริ่มลดลงเหลือเพียงร้อยละ 2.7 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513¹ แต่ก็ยังนับว่าสูงอยู่ ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการพัฒนาประเทศนั้นก็เพื่อทำให้ประชากรมีความผาสุก และมีงานทำมาหากินตามสมควรแก่ศักยภาพ ปัญหาเรื่องจำนวนประชากรและการขยายตัวของจำนวนประชากรนั้น จึงเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด²

¹สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดสถิติรายปีของประเทศไทย พ.ศ. 2513-2514 บรรพ 29, ตารางที่ 12, หน้า 37.

²ศีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว., "อย่าทำเป็นเล่นไป," จดหมายข่าวประชากร, สถาบันประชากรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฉบับที่ 11, ก.พ. 2519, หน้า 7. (คัดมาจากหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 8 เม.ย. 2510)

และปัญหาที่จะติดตามมากก็คือปัญหาเรื่องการย้ายถิ่นของประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การย้ายถิ่นของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมืองด้วยจุดประสงค์ต่าง ๆ กัน ซึ่งรัฐบาลควรแก้ปัญหาด้วยการเร่งกระจายความเจริญและงานด้านอุตสาหกรรมออกไปสู่เขตที่อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงให้มากขึ้น เพื่อเป็นการยับยั้งมิให้ประชากรที่อยู่ในเขตชนบทย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร ซึ่งในปัจจุบันมีประชากรอยู่อาศัยประมาณ 4 ล้านคนเศษแล้ว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการช่วยเหลือให้ประชากรในเขตชนบทได้ทำงานในท้องถิ่นของตนเอง และเป็นการช่วยผ่อนคลายนัยปัญหาความเสื่อมเสียในสภาพแวดล้อมของกรุงเทพมหานครมิให้มีมากจนเกินไป

ดังนั้นปัญหาเรื่องการย้ายถิ่นของประชากรจึงนับได้ว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าปัญหาค่านอื่น ๆ นอกจากนี้การย้ายถิ่นยังมีลักษณะที่แตกต่างไปจากการเกิดและการตาย เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นมากกว่า และปัจจัยต่าง ๆ ที่มากระทบก็มีมากกว่า การเกิดและการตายด้วย ลักษณะที่สำคัญของการย้ายถิ่นอีกประการหนึ่งก็คือ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการย้ายถิ่นของประชากรจากบริเวณที่มีโอกาสในเชิงเศรษฐกิจต่ำไปสู่บริเวณที่มีโอกาสในเชิงเศรษฐกิจสูงหรือเอื้ออำนวยกว่า ทั้งนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร ซึ่งยังผลให้การกระจายตัวของประชากรในภูมิภาคหรือในบริเวณต่าง ๆ ไม่เท่ากัน บางแห่งมีประชากรย้ายถิ่นเข้าไปอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นจนเกินไป บางแห่งก็มีประชากรอาศัยอยู่อย่างเบาบาง ในขณะที่ในบางแห่งเกือบจะไม่มีประชากรอาศัยอยู่เลย อนึ่ง ปัจจัยทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ทั้งที่เป็นปัจจัยเดี่ยว ๆ และปัจจัยร่วมกันมีผลกระทบบอย่างสำคัญต่อการกระจายตัวของความหนาแน่นของประชากร¹ ดังนั้นในระหว่างและตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เป็น

¹George J. Demko, Harold M. Rose and George A. Schnell, "Population Distribution and Density : Spatial Characteristics and Changing Patterns," Population Geography : A Reader (New York: McGraw-Hill Company) Part 4, 1970, pp. 154-155.

คนมา ผู้กำหนดนโยบายของประเทศและภาคเอกชนได้เริ่มตระหนักถึงปัญหาการย้ายถิ่น
ของประชากรภายในประเทศและปัญหาที่จะติดตามมา ทั้งนี้จากข้อเท็จจริงที่ว่า มีประชากร
จากภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้พากันย้ายถิ่นเข้า
มายังกรุงเทพฯ หรือเดินทางผ่านกรุงเทพฯ เพื่อไปยังจังหวัดอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นทุกทีจนเป็น
ที่น่าวิตกและการที่มีประชากรพากันย้ายถิ่นออกเป็นจำนวนมากเช่นนี้ได้กลายเป็นปัญหาทาง
การเมืองของประเทศด้วย¹

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความสนใจที่จะทำการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างการ
ย้ายถิ่นกับการกระจายตัวของประชากร รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการกระจายตัว
ของประชากรของ 15 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ในระหว่าง
ช่วงปี พ.ศ. 2503 - 2513 ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการย้ายถิ่นทั้งภายในภูมิภาคและ
ระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยว่า มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการกระจายตัวของ
ประชากรหรือไม่ และมีมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการย้ายถิ่นภายในประเทศ
เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนในการเร่งความเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานคร
และยังเปรียบเสมือนกลไกหรือตัวจักรที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม
อีกด้วย นอกจากนี้ยังได้พิจารณาถึงองค์ประกอบหรือปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม
ทางธรรมชาติอันได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็น
ตัวการที่ก่อให้เกิดความแตกต่างในเชิงเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ และสภาพแวดล้อม
ทางวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อันได้แก่ เพศ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
อาชีพ และรายได้ ระดับการศึกษา รวมทั้งการชลประทาน เป็นต้น ที่ยังผลให้เกิดกระบวนการ
ย้ายถิ่นขึ้นและมีส่วนอย่างสำคัญต่อการกระจายตัวของประชากรในภาคตะวันออกเฉียง-
เหนือ ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงกระทำขึ้นเพื่อให้เข้าใจถึงสภาวะทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ

¹Visid Prachuabmoh and Penporn Tirasawat, Internal Migration In Thailand. Paper No. 7 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University), Feb. 1974, p. 19.

สังคม และประชากรในภูมิภาคนี้ได้ดียิ่งขึ้น

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อการย้ายถิ่นและการกระจายตัวของประชากรจากเอกสารต่าง ๆ พบว่า มีปัจจัยทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรมที่ทำให้ลักษณะและอัตราการย้ายถิ่น รวมทั้งรูปแบบการกระจายตัวของประชากรมีความแตกต่างกัน หรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนั้นจึงได้พิจารณาศึกษาปัจจัยต่าง ๆ แต่ละปัจจัยที่คิดว่ามีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการย้ายถิ่นภายในภูมิภาคและระหว่างภูมิภาค ดังต่อไปนี้

ก. การย้ายถิ่นกับการกระจายตัวของประชากร

ก. 1 การเพิ่มจำนวนประชากร

การเพิ่มจำนวนประชากรมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการย้ายถิ่นของประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ จากการศึกษเกี่ยวกับ การเพิ่มและสาเหตุของการเพิ่มจำนวนประชากรในเมืองต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาโดย Bogue¹ พบว่า ประชากรในเมืองได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 29 ในขณะที่ประชากรในชนบทกลับลดลงเล็กน้อยประมาณร้อยละ 1 ในระหว่างปี ค.ศ. 1950 - 1960

จากรายงานผลการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในประเทศอินเดียโดย Trewartha² พบว่า การย้ายถิ่นจำนวนมากของประชากรในอินเดีย

¹Donald J. Bogue, "Population Growth in the United States," The Population Dilemma, The American Assembly, Columbia University (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1963), p. 85.

²Glenn T. Trewartha, The Less Developed Realm: A Geography of its Population (New York: John Wiley & Sons, Inc., 1972), p. 398.

ส่วนใหญ่แล้วเป็นการย้ายถิ่นอยู่ภายในรัฐของตน กล่าวคือ มีจำนวนประชากรย้ายถิ่นถึง 65.9 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16 ของจำนวนประชากรทั่วประเทศ ในระหว่างปี ค.ศ. 1951 - 1961 ซึ่งมีประชากรทั้งประเทศรวมกันทั้งสิ้นประมาณ 439 ล้านคน สำหรับผู้ที่ย้ายถิ่นพบว่า ร้อยละ 87 หรือจำนวน 57.3 ล้านคนของจำนวนผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด จะย้ายถิ่นอยู่ภายในรัฐของตน ที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 13 หรือจำนวน 8.6 ล้านคน จะย้ายถิ่นข้ามเขตรัฐไปยังอีกรัฐหนึ่ง ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้คล้ายคลึงกับผลการวิจัยในประเทศไทยที่พบว่า การย้ายถิ่นภายในประเทศของประชากรส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นภายในภูมิภาคที่ตนมีภูมิลำเนาอยู่

จากรายงานผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประชากรในเขตชนบทและเขตเมืองโคยวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ และคนอื่น ๆ¹ พบว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2503 - 2510 ตัวเลขที่ได้จากการจดทะเบียนแสดงให้เห็นว่าจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองได้เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 8.8 ต่อปี ในขณะที่ประชากรในเขตชนบทเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 3.1 ต่อปีในช่วงเวลาเดียวกัน ดังนั้นถึงแม้ว่าประชากรในเขตชนบทจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วก็ตาม แต่ประชากรในเขตเมืองกลับขยายตัวในอัตราที่เร็วกว่า แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการย้ายถิ่นต่อความเจริญเติบโตของเมืองซึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากความไม่สมดุลย์ในการย้ายถิ่นของประชากรทั้งสองกลุ่มมากกว่าที่เกิดจากความแตกต่างอันเนื่องมาจากการเพิ่มโดยธรรมชาติ อัตราส่วนของประชากรในเขตเมือง

---

¹สถาบันประชากรศาสตร์, ประชากรของประเทศไทย : เปรียบเทียบระหว่างชนบทและเมือง. เอกสารวิจัยหมายเลข 18, แปลและเรียบเรียงจาก Visid Prachuabmoh and Others, *The Rural and Urban Populations of Thailand : Comparative Profiles Research Report No. 8* (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, 1972), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ย. 2518, หน้า 5.

ส่วนใหญ่ประกอบด้วยผู้ย้ายถิ่นเข้ามาจากชนบท¹ ข้อพิสูจน์ก็คือทั้งในกรุงเทพฯ และเขตเมืองอื่น ๆ มีหัวหน้าครัวเรือนน้อยกว่า 1 ใน 3 ที่เกิดในเขตเทศบาลเดียวกับที่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน² ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในประเทศญี่ปุ่นโดย Taeuber³ ซึ่งพบว่า จังหวัด (Prefecture) ส่วนใหญ่ของญี่ปุ่นจะสูญเสียประชากรสุทธิจำนวนมากให้แก่เมืองใหญ่ ๆ ของประเทศ เช่นโตเกียว โอซากา เป็นต้น กล่าวคือ โตเกียวได้ประชากรเพิ่มสุทธิโดยการย้ายถิ่นเข้ามาคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 12.5, 10.1, 8.0, 7.4 และโอซาการ้อยละ 10.8, 7.7, 12.4 และ 4.6 ในระหว่างปี ค.ศ. 1920 - 1925, 1925 - 1930, 1930 - 1935 และ 1935 - 1940 ตามลำดับ

ก. 2 ความหนาแน่นของประชากร

ความหนาแน่นของประชากร เป็นปัจจัยสำคัญทางด้านประชากร ปัจจัยหนึ่งที่จะกระทบต่อการย้ายถิ่นของประชากร อย่างไรก็ตาม อัตราการย้ายถิ่นออกสูงสุดและอัตราการสูญเสียจำนวนประชากรสุทธิจำนวนมากในบรรดาจังหวัดต่าง ๆ แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาทางตอนเหนือของกรุงเทพฯ ดูเหมือนว่ามีความสัมพันธ์กับการมีประชากรหนาแน่นในบริเวณนั้น⁴

¹ สดทนันประชากรศาสตร์ 6, เรื่องเคิม, หน้า 5-6.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

³ Irene B. Taeuber, "Net Migration, Prefecture, 1920-1940," Part 4 Migration, The Population of Japan (New Jersey: Princeton University Press, 1965), p. 144.

⁴ Visid Prachuabmoh and Penporn Tirasawat, op. cit., p. 46.

จากการศึกษาเกี่ยวกับอัตราเพิ่มประชากรของโลกโดยอนูรี หวังหลี¹ พบว่า ประชากรโลกมีอัตราเพิ่มโดยเฉลี่ยร้อยละ 2 ต่อปี ในปี ค.ศ. 1962 และความหนาแน่นโดยเฉลี่ยประมาณ 23 คนต่อตารางกิโลเมตร ทวีปยุโรปมีอัตราเพิ่มต่ำสุดคือ ร้อยละ 1 ต่อปี แต่กลับเป็นทวีปที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงที่สุดคือ 188 คนต่อตารางกิโลเมตร ส่วนทวีปเอเชีย แอฟริกา อเมริกา (เหนือและใต้) และภาคพื้นสมุทร มีอัตราเพิ่มประชากรใกล้เคียงกันคือร้อยละ 2.3 ต่อปี แต่มีความหนาแน่นของประชากรที่แตกต่างกันในแต่ละทวีป กล่าวคือ มีความหนาแน่นเฉลี่ย 64, 9, 10 และ 2 คนต่อตารางกิโลเมตร ตามลำดับ

จากการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประชากรและทรัพยากรต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศบราซิลซึ่งเป็นบริเวณที่มีเนื้อที่ขนาดใหญ่และสภาพเศรษฐกิจยังด้อยพัฒนาโดย Kempton E. Webb² ซึ่งอาศัยข้อมูลที่ไ้จากการออกงานสนามและข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศจำนวน 830 ภาพพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีประชากรอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นเป็นอันดับที่ 3 ของประเทศ กล่าวคือ จากสำมะโนประชากรปี ค.ศ. 1960 พบว่า ภาคนี้มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 17,973,413 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 22.1 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งลดลงจากเดิมคือร้อยละ 26.3 ในปี ค.ศ. 1890 นอกจากนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังเป็นภาคที่มีการเกิดและการตายของประชากรอยู่ในระดับสูง กล่าวคือ มีอัตราเกิดประมาณ 45-48 และอัตราตาย 18-25 ต่อ 1,000 คน แต่ความหนาแน่นของประชากร

¹อนูรี หวังหลี, "ประชากรของประเทศไทย," ประชากรกับการอยู่รอด (พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, 2518), หน้า 31.

²Kempton E. Webb, "Landscape Evaluation : Tool for Analyzing Population-Resource Relationships: Northeast Brazil as a Test Area," Geography and A Crowding World (New York: Oxford University Press, 1970), pp. 218-221.

โดยเฉลี่ยแล้วเกือบเป็น 2 เท่าของความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยทั่วประเทศ ลักษณะที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งที่พบโดย Webb คือภาคนี้มีการย้ายถิ่นของประชากรสูงมากทั้งการย้ายถิ่นภายในภาคและการย้ายถิ่นระหว่างภาค ผลที่ปรากฏก็คือก่อให้เกิดความไม่สมดุลย์ของสัดส่วนประชากรในกลุ่มอายุต่าง ๆ กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 1950 เกือบ 1 ใน 2 หรือประมาณร้อยละ 44.1 เป็นประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี ในขณะที่ร้อยละเพียง 4.3 เป็นประชากรที่มีอายุสูงกว่า 60 ปีขึ้นไป

จากการศึกษาเกี่ยวกับการกระจายตัวของประชากรในประเทศออสเตรเลียโดย Rees¹ พบว่า ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยประมาณ 4 คนต่อตารางไมล์ ในปี ค.ศ. 1971 ซึ่งเน้นให้เห็นถึงการมีประชากรจำนวนน้อยที่ไม่สัมพันธ์กับเนื้อที่ขนาดใหญ่ของประเทศเกือบ 3 ล้านตารางไมล์ นอกจากนี้ลักษณะการกระจายตัวของประชากรจะไม่เสมอกันอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ประชากรจะอยู่กันอย่างหนาแน่นทางตะวันออก ตะวันออกเฉียงใต้ และตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศ ส่วนตอนกลางซึ่งเป็นทะเลทรายเกือบจะไม่มีประชากรอาศัยอยู่เลย อัตราความหนาแน่นของประชากรดังกล่าวข้างต้นมีความสัมพันธ์โดยตรงกับปริมาณน้ำฝน ลักษณะของดิน แหล่งป่าไม้ และแหล่งถ่านหิน

ก. 3 การย้ายถิ่นกับความหนาแน่นของประชากร

Trewartha² ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในประเทศอินเดีย พบว่า ลักษณะเด่นในการย้ายถิ่นเป็นการย้ายถิ่นจากภาคตะวันตกที่มีภูมิอากาศแห้งแล้งไปยังภาคตะวันออก เช่น เบงกอลตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่เป็นเขตอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองกัลกัตตาและประชากรอีกส่วนหนึ่งจะพากันย้ายถิ่นเข้าไปยังเขตเกษตรกรรมในแคว้นอัสสัม มีผลทำให้ภูมิภาคดังกล่าวเป็นเขตที่

¹Henry Rees, Australasia (London: Macdonald & Evans Ltd., 1975), p. 289.

²Glenn T. Trewartha, op. cit., p. 399.

มีประชากรหนาแน่นที่สุดเขตหนึ่งของอินเดีย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการกระจายตัวของประชากรในประเทศเปรูโดย Dyer¹ พบว่า บริเวณที่มีประชากรอยู่หนาแน่นของประเทศคือแถบที่ราบสูงแอนดีส ซึ่งมีสัดส่วนของประชากรสูงที่สุดของประเทศประมาณร้อยละ 71 ในปี 1876 แต่ในระยะหลัง ๆ สัดส่วนดังกล่าวได้ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 61 หรือ 62 เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าประชากรได้พากันย้ายถิ่นไปสู่แถบที่ราบชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก อันเป็นเขตศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการปกครองประเทศ ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีผลทำให้สัดส่วนและรูปแบบการกระจายตัวของประชากรในประเทศเปรูเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้โดยประมาณว่าตั้งแต่ปี 1862 เป็นต้นมามีประชากรย้ายถิ่นออกจากที่ราบสูงเป็นจำนวนสุทธิประมาณ 1 ล้านคน

จากการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในประเทศไทย โดย Visid Prachuabmoh และ Penporn Tirasawat² พบว่า หัวน้ำคร้วเรือในกรุงเทพ-ธนบุรีต่ำกว่า 1 ใน 3 มีถิ่นกำเนิดอยู่ในจังหวัดทั้งสองในปีสำมะโน 2503 ดังนั้นการย้ายถิ่นภายในประเทศจึงมีส่วนส่งเสริมอย่างมากต่อรูปแบบการขยายตัวของกรุงเทพฯ และเมืองอื่น ๆ กล่าวคือ ในช่วงระยะเวลาเพียง 20 ปี (พ.ศ. 2490 - 2510) สัดส่วนของประชากรในเขตเมืองของไทยได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 เป็นร้อยละ 14 และจำนวนเมืองที่มีประชากรอาศัยอยู่ตั้งแต่ 20,000 คนขึ้นไปได้เพิ่มขึ้นจาก 6 เมือง

---

¹ Donald R. Dyer, "Population and Elevation in Peru," Northwestern University Studies in Geography, 1962, No. 6, p. 71.

² Visid Prachuabmoh and Penporn Tirasawat, op. cit., p. 1.

เป็น 36 เมือง¹

จากการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในประเทศญี่ปุ่น โดย Irene B. Taeuber² พบว่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะฮอนชู สัดส่วนร้อยละ 9.0-95 ของประชากรทั้งหมดมีภูมิลำเนาอยู่ในชนบท ตรงกันข้ามกับในเมืองโตเกียวที่เกือบ 1 ใน 2 ของประชากรมีภูมิลำเนามาจากจังหวัดอื่น ๆ เช่นเดียวกับโอซากาที่ร้อยละ 41 ของประชากรเป็นผู้ย้ายถิ่นมาจากที่อื่น ในขณะที่ร้อยละ 70 ของหัวหน้าครัวเรือนชายในประเทศไทยที่อยู่ในเขตเมืองในปี พ.ศ. 2513 มีภูมิลำเนาที่มิใช่ที่อยู่ปัจจุบัน³ นอกจากนี้จากรายงานผลการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรระหว่างภาคของประเทศออสเตรเลียโดย John McKay และ James S. Whitelaw⁴ ได้แสดงให้เห็นว่า ประชากรที่มีอายุ 5 ปีขึ้นไปซึ่งมีอยู่ประมาณ

---

¹Sidney Goldstein, Interrelations Between Migration and Fertility in Population Redistribution in Thailand. Research Report No. 5 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University), Nov. 1971, p. 3.

²Irene B. Taeuber, "The Native-Born in The Resident Population," The Population of Japan (New Jersey: Princeton University Press), Part 4, Migration, 1965, p. 141.

³Sidney Goldstein and Pichit Pitaktepsombati, Migration and Urban Growth in Thailand. Paper No. 14 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University), Aug. 1974, p. 9.

⁴John McKay and James S. Whitelaw, "The Role of Large Private and Government Organization in Generating Flow of Inter-Regional Migrations: The Case of Australia," Economic Geography (Massachusetts: Clark University Worcester), Vol. 53, No. 1 Jan. 1977, pp. 37-38.

4.8 ด้านคนจากประชากรทั้งสิ้น 10 ด้านคนในปี ค.ศ. 1971 ได้เคยย้ายถิ่นที่อยู่อย่างน้อยที่สุด 1 ครั้ง ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา (1966 - 1971) หรือคิดเป็นร้อยละ 44.6 ของประชากรทั้งประเทศ สำหรับผู้ย้ายถิ่นในช่วงกลางปีสามะโนพบว่ามีร้อยละ 55 หรือมากกว่า 1 ใน 2 เคลื่อนย้ายภายใน SD. (หรือ Statistical Division มีทั้งหมด 68 SD. ทั่วประเทศ) เคียวกัน ในขณะที่ต่ำกว่า 1 ใน 2 เล็กน้อย หรือร้อยละ 45 จะเคลื่อนย้ายข้ามเส้นแบ่งเขตแดน

จากการศึกษาเกี่ยวกับความกดดันทางประชากรที่มีต่อทรัพยากรในประเทศคอสตาริกา โดย Gerhard Sandner¹ พบว่า ประชากรมากกว่า 1 ใน 2 หรือร้อยละ 52 จะอาศัยอยู่ในรัศมี 50 กิโลเมตรจากเมืองหลวง ในขณะที่ประเทศเอลซัลวาดอร์ นิการากัว กัวเตมาลา ฮอนดูรัส และปานามา มีประชากรอาศัยอยู่ในรัศมี 50 กิโลเมตรจากเมืองหลวงเพียงร้อยละ 40, 24, 21, 9 และ 8 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าความหนาแน่นของประชากรในประเทศคอสตาริกากระจายอยู่โดยรอบเมืองหลวง มีสัดส่วนสูงที่สุดและต่ำที่สุดในประเทศปานามา

Judah Matras² ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการกระจายตัวใหม่ของประชากรประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการกระจายตัวของประชากรในภาคต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี ค.ศ. 1870 - 1950 (ตารางที่ 9.3) ซึ่งยังผลให้สัดส่วนจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดลงจากร้อยละ 34.6 เหลือเพียง 28.4 เช่นเดียวกัน สัดส่วนของ

¹Gerhard Sandner, "Population Pressure Upon Resources in Costa Rica," Geography and A Crowding World (New York: Oxford University Press, 1970), p. 547.

²Judah Matras, Population and Societies (New York: Prentice-Hall, Englewood Cliffs), 1973, p. 369.

ประชากรในตอนเหนือของภาคกลางได้ลดลงจากร้อยละ 33.7 เหลือร้อยละ 6.1 และ 4.2 ตามลำดับ สัดส่วนของประชากรในภาคตะวันตกได้เพิ่มขึ้นเป็นประวัติการณ์ กล่าวคือ เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 2.6 เป็น 13.0 ในขณะที่ปรากฏการณ์เช่นนี้มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยในภาคใต้ของประเทศ คือสัดส่วนของประชากรได้ลดลงจากร้อยละ 29.2 เหลือ 29.0 ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ย้ายถิ่นออกส่วนใหญ่ในภาคใต้เป็นพวกนิโกรซึ่งย้ายไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือและตอนเหนือของภาคกลางเพื่อหางานทำ ดังนั้นการกระจายตัวใหม่ของประชากรสหรัฐอเมริกาที่เกิดจากอิทธิพลของการย้ายถิ่นได้สะท้อนให้เห็นไม่เพียงแต่การเคลื่อนย้ายประชากรระหว่างภาคเท่านั้น แต่ยังมีผลอย่างสำคัญต่อเมืองต่าง ๆ ทั้งในเรื่องของขนาดและความหนาแน่นของประชากรในเมือง และ สัดส่วนของประชากรในเมืองได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.1 ในปี ค.ศ. 1790 เป็น 25.7 ในปี ค.ศ. 1870 และเป็น 59.0 ในปี ค.ศ. 1950 นอกจากนี้อัตราส่วนร้อยละ ของประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองที่มีขนาด 100,000 คน หรือมากกว่า ได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10.7 ในปี ค.ศ. 1870 เป็น 29.4 ในปี ค.ศ. 1950¹

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการย้ายถิ่น

ข. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ข. 1 ลักษณะภูมิประเทศ

ประชากรมีความสัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศ เช่น ที่ราบ ภูเขา หุบเขา และแม่น้ำลำคลอง โดยที่ลักษณะภูมิประเทศมีส่วนในการกำหนดความอุดมสมบูรณ์ของดินและระยะเวลาที่พืชพันธุ์ธรรมชาติเจริญเติบโต ซึ่งมีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน การย้ายถิ่น และการกระจายตัวของประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนาที่วิถีชีวิตของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศขึ้นกับอาชีพการเกษตรกรรม ทั้งนี้เพราะ

¹

Judah Matras , op. cit., p.371.

ประชากรมีแนวโน้มที่จะหลีกเลี่ยงบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แน่นแคบไปสู่บริเวณที่มีสภาพแวดล้อมที่อเนกกว่า¹

จากการศึกษาเกี่ยวกับการกระจายตัวของประชากรในประเทศเปรู โดย Dyer² พบว่า อัตราส่วนการกระจายตัวของประชากรในประเทศนี้ขึ้นอยู่กับความสูงค่าของลักษณะภูมิประเทศ กล่าวคือ ระดับความสูง สูงกว่า 11,500, 7,500 - 11,500, 1,000 - 7,500 และระดับต่ำกว่า 1,000 ฟุต มีสัดส่วนของประชากรคิดเป็นร้อยละ 16, 44, 8 และ 32 ของประชากรทั้งประเทศตามลำดับ ดังนั้นจะเห็นว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเปรูหรือประมาณ 1 ใน 2 จะอาศัยอยู่ในระดับสูง 7,500 - 11,500 ฟุต เป็นสัดส่วนที่สูงที่สุดของประเทศ เนื่องจากเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศมาตั้งแต่อดีตและยังเป็นแหล่งแร่ธาตุที่มีค่าต่าง ๆ ด้วย

สำหรับประเทศไทยซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่กระจายตัวกันอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาค ประชากรไทยประมาณร้อยละ 85 เป็นเกษตรกรและอาศัยหรือตั้งถิ่นฐานอยู่ในชนบท แต่เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศไทย ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ได้รับการหล่อเลี้ยงจากแม่น้ำสายสำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำปิง วัง ยม และน่านในภาคเหนือ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสักในภาคกลาง แม่น้ำมูล สี และแม่น้ำสงครามในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม่น้ำปัตตานีและตาปีในภาคใต้ เป็นต้น ตลอดจนแม่น้ำสาขาต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการทำการเกษตรกรรม การคมนาคมขนส่งและการใช้น้ำในชีวิตประจำวัน

¹ Wilbur Zelinsky, A Prologue to Population Geography, Foundations of Economic Geography Series (New Jersey: Prentice-Hall, 1966), p. 32.

² Donald R. Dyer, op. cit., p. 15.

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานจึงมีลักษณะเป็นแบบกระจายตามความยาวของแม่น้ำ (Reverline Settlement)¹

ข. 2 ลักษณะภูมิอากาศ

ผลการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของลักษณะภูมิอากาศต่อความเป็นอยู่และการกระจายตัวของประชากรโดย Huntington พบว่า ภูมิอากาศเป็นเสมือนสาเหตุสำคัญที่เป็นบ่อเกิดของอารยธรรมต่าง ๆ เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากร และเป็นปัจจัยกำหนดคพลังงานและลักษณะของชาติ นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงของลักษณะภูมิอากาศยังเป็นเสมือนตัวเร่งให้เกิดการย้ายถิ่นจากบริเวณใจกลางทวีปที่มีอากาศแห้งแล้งไปสู่บริเวณรอบ ๆ² แต่อย่างไรก็ตาม เหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่มีต่อการย้ายถิ่นและการกระจายตัวของประชากรก็เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญซึ่งจะละเลยมิได้ จากการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ยังผลต่อการกระจายตัวของประชากร โดย - Zelinsky³ พบว่า ลักษณะภูมิอากาศที่แตกต่างกันของมลรัฐฟลอริดาและมลรัฐคาซิฟอร์เนียมีผลต่อการย้ายถิ่นของประชากรอเมริกัน ส่วน Trewartha⁴ พบว่า ปริมาณของฝนที่ตกเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการกระจายตัวของประชากรในประเทศเคนยาในปัจจุบัน

¹ Charles A. Fisher, Social, Economic and Political Geography Southeast Asia (London: Methuen, 1964), pp. 518-519.

² John I. Clarke, Population Geography (Oxford: Pergamon Press, 1966), p. 20.

³ Wilbur Zelinsky, op. cit., p. 28.

⁴ Glenn T. Trewartha, op. cit., p. 231.

Paul D. Simkins¹ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นซึ่งเปรียบเทียบเสมือนการตอบสนองต่อความกดดันทางประชากรในประเทศฟิลิปปินส์ พบว่า มี 3 บริเวณที่มีการย้ายถิ่นของประชากรออกมา คือ ชายฝั่งอิลอคอส ที่ราบภาคกลางของเกาะลูซอนและหมู่เกาะวิซายัน ซึ่งทั้งสามเขตเป็นบริเวณที่มีความหนาแน่นของประชากรสูง เฉพาะเกาะซีบูซึ่งเป็นเกาะหนึ่งในหมู่เกาะวิซายันมีความหนาแน่นของประชากรสูงที่สุดของประเทศคือ 911 คนต่อพื้นที่เชิงใดทวาม ๑ ตร. กม. แม้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของดินจะปานกลางทั้ง 3 บริเวณ แต่เนื่องจากความแห้งแล้ง กว่าฝนจะตกก็กินเวลาเกือบ 6 เดือน ทำให้มีการย้ายถิ่นออกไปยังส่วนอื่น ๆ ภายในประเทศและนอกประเทศ เช่น สวาวยและทวีปอเมริกา ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับสภาวะการย้ายถิ่นของประชากรในเกาะไอชแลนด์ที่พบว่า การเปลี่ยนแปลงของลักษณะลมฟ้าอากาศไม่เพียงแต่กระทบกระเทือนต่อการกระจายตัวของประชากรเท่านั้น แต่ยังกระทบกระเทือนต่อขนาดของประชากรอีกด้วย เนื่องจากประสบกับปัญหาการขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง²

จากการศึกษาเกี่ยวกับชีวิต สภาพความเป็นอยู่ และขนบธรรมเนียมประเพณีของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่หมู่บ้านหนองซอน เขตอำเภอมืองจังหวัดอุบลราชธานี โดย Klausner³ พบว่า ความแห้งแล้งของภูมิอากาศและการขาดแคลนน้ำสำหรับการเพาะปลูกในฤดูร้อนมีผลทำให้คนหนุ่มสาวย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในเมืองและในกรุงเทพฯ

006073

¹Paul D. Simkins, "Migration as a Response to Population Pressure: The Case of The Phillippines," Geography and A Crowding World (New York: Oxford University Press, 1970), pp. 265-266.

²John I. Clarke, op. cit., p. 22.

³William J. Klausner, Reflections in a Log Pond. Collected Writings, 1975, p. 76.

ข. 3 ลักษณะของดิน

จากรายงานผลการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในเกาะชวา โดย Wertheim¹ พบว่า เกาะชวามีประชากรถึง 55 ล้านคน และมีความหนาแน่นสูงถึง 1,200 คนต่อตารางไมล์ ประชากรส่วนใหญ่หรือร้อยละ 80 ของประชากรจะอาศัยอยู่ในชนบท จากการที่เกาะชวามีความหนาแน่นของประชากรสูงเกินไป ประกอบกับการเสื่อมโทรมของดินและผลผลิตต่อหน่วยลดลง จึงเป็นเหตุให้ประชากรส่วนหนึ่งพากันย้ายถิ่นออกไปยังเกาะอื่น ๆ ส่วน Meinkoth² พบว่า ร้อยละ 15 ของผู้ย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ถูกสัมภาษณ์ให้เหตุผลว่า สภาพพื้นดินไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในประเทศนิวซีแลนด์ที่พบว่า การกระจายตัวของประชากรมีความสัมพันธ์กับการพังทลายของดิน (Soil Erosion) อย่างมีนัยสำคัญ³ ดังนั้นสภาพหรือสมรรถนะของดินจึงเป็นเสมือนปัจจัยหนึ่งที่ยังผลกระทบกระเทือนต่อการกระจายของพืชพันธุ์ ผลผลิตต่อหน่วยและเป็นผลต่อการกระจายตัวของประชากรอีกทอดหนึ่ง

ข. 4 แหล่งแร่ธาตุ

ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ลินแร่เหล็ก ทองแดง ดีบุก ถ่านหิน น้ำมัน และอัญมณีต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน การย้ายถิ่นและการกระจายตัวของ

¹W.F. Wertheim, "Sociological Aspects of Inter-Island Migration in Indonesia," Population Studies : A Quarterly Journal of Demography (London, 1959), Vol. 12, p. 184.

²Marian R. Meinkoth, "Migration in Thailand with Particular Reference to the Northeast," Economics and Business Bulletin (June, 1962), p. 6.

³John I. Clarke, op. cit., p. 22.

ประชากรเป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นปัจจัยดึงดูดให้ประชากรย้ายถิ่นเข้าไปทำงานทำ มากกว่าที่จะเป็นปัจจัยผลักดันให้ประชากรย้ายถิ่นออก George Kay¹ พบว่าในปี ค.ศ. 1965 ประเทศแซมเบียมีประชากร 3.7 ล้านคน ในจำนวนนี้เกือบ 1 ใน 5 หรือประมาณ 740,000 คน จะอาศัยอยู่ในเมือง 10 เมืองใหญ่ ซึ่ง 7 ใน 10 เมืองตั้งตัวตั้งอยู่ในบริเวณที่มีแร่ทองแดง ส่วน Zelinsky² พบว่า การพบทองคำในมลรัฐแคลิฟอร์เนียของสหรัฐอเมริกาเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทำให้ผู้คนพากันย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอเมริกาตะวันออกไปสู่อ่าวซานฟรานซิสโกของแคลิฟอร์เนีย ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาโดย Henry Rees³ ที่พบว่า การพบทองคำในปี ค.ศ. 1851 ทำให้มีผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่ออสเตรเลียประมาณ 100,000 คนภายในเวลา 1 ปีต่อมา และประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 437,665 คนเป็น 3,824,913 คน เป็นการเพิ่มขึ้นถึง 9 เท่าในระยะเวลา 50 ปีต่อมา ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมากแล้วสำหรับทวีปที่มีประชากรน้อยอย่างออสเตรเลีย เพราะฉะนั้นทองคำจึงจัดว่าเป็นตัวการหรือปัจจัยที่เป็นตัวเร่งให้มีการย้ายถิ่นเข้าสู่ประเทศนี้และมีส่วนต่อการเพิ่มจำนวนประชากรและการกระจายตัวของประชากรในเวลาต่อมา

ค. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

การศึกษาถึงความแตกต่างทางด้านกายภาพของการย้ายถิ่นของประชากรมักจะทำการศึกษาเปรียบเทียบผู้ย้ายถิ่นกับผู้ที่ไม่ได้ย้ายถิ่น หรือกับบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นที่เขาไปอยู่ใหม่ ซึ่งพบว่ามีความแตกต่างอยู่หลายประการดังต่อไปนี้

¹George Kay, "Population Pressure on Physical and Social Resources in Zambia," Geography and A Crowding World (New York: Oxford University Press, 1970), p. 364.

²Wilbur Zelinsky, op. cit., p. 24.

³Henry Rees, op. cit., p. 295.

ค. 1 องค์ประกอบของประชากร

ค. 1.1 อายุ โครงสร้างของอายุมีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นจากการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในประเทศออสเตรเลีย โดย John Mckay และ James S. Whitelaw¹ พบว่า คนหนุ่มสาวที่อยู่ในกลุ่มอายุ 20-24 ปี มีการย้ายถิ่นที่เด่นชัดเหนือกว่าประชากรอีก 2 กลุ่มที่อยู่ติดกันคือกลุ่มอายุ 25-29 และ 30-34 ปี ในการย้ายถิ่นระหว่างรัฐ กล่าวคือ มากกว่า 1 ใน 2 หรือร้อยละ 50 ของผู้ย้ายถิ่นระหว่างรัฐในทุกรัฐของประเทศ จะมีอายุระหว่าง 20-24 ปีมากที่สุด ส่วน Cowgill² พบว่า ผู้ย้ายถิ่นในประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่จะเป็นคนหนุ่มสาวมากกว่าคนสูงอายุ แต่คนสูงอายุในกลุ่มอายุ 65-70 ปีจะสูงกว่าในกลุ่มอายุ 50-60 ปี เนื่องจากชาวอเมริกันส่วนมากเมื่ออายุมากพ้นวัยทำงานแล้วจะย้ายถิ่นไปอยู่ยังเมืองใกล้ ๆ

ค. 1.2 เพศ จากการศึกษาและวิจัยโดยนักวิจัยหลายคนมักจะพบอยู่เสมอว่า โครงสร้างของเพศมีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นของประชากร เช่นเดียวกับอายุ กล่าวคือ เพศที่สำรวจพบเพศชายจะมีการย้ายถิ่นมากกว่าเพศหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะทางไกล ๆ เพศชายก็ยิ่งมีการย้ายถิ่นมากกว่าเพศหญิง แต่ในระยะทางใกล้ ๆ เป็นไปได้ว่าเพศหญิงมีการย้ายถิ่นที่อยู่หรือเดินทางไปหางานทำเพื่อเพิ่มรายได้มากกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับที่ Taeuber³ พบว่า อัตราส่วนของเพศหญิงที่ย้ายถิ่นระหว่างชุมชนของประเทศญี่ปุ่นจะสูงกว่าเพศชายจากการเปรียบเทียบเพศชายและเพศหญิง

¹ John Mckay and James S. Whitelaw, op. cit., p. 38.

² Donald O. Cowgill, "The Aging of Population," Thai Journal of Development Administration (Bangkok: Vol. 16, No. 3), Jul. 1976, pp. 372-374.

³ Irene B. Taeuber, "Inter-Communal Migrants, Women," op. cit., p. 140.

ที่ย้ายถิ่นและมีอายุต่ำกว่า 15 ปี ส่วนในกลุ่มอายุ 15-19 ปี ถ้าเปรียบเทียบในระยะทางสั้น ๆ ของการย้ายถิ่นพบว่า เพศชายมีอัตราการย้ายถิ่น 20.1 ต่อเพศหญิง 25.1 ต่อประชากร 100 คนตามลำดับ อนึ่ง จากการศึกษาของ Trewartha¹ พบว่า อัตราส่วนเพศของประชากรที่ย้ายถิ่นเข้าประเทศมาเลเซียในปี ค.ศ. 1911 ส่วนใหญ่จะเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง กล่าวคือ เป็นสตรีชาวจีน 247 ต่อชายจีน 1,000 คน และเป็นสตรีอินเดีย 308 ต่อชายอินเดีย 1,000 คนเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบอีกว่าในปี ค.ศ. 1961 ในนิวกินี เมืองหลวงของประเทศอินเดียนีมีประชากรเพศหญิง 786 คนต่อประชากรเพศชาย 1,000 คน สาเหตุเนื่องมาจากว่าในเมืองนั้นโอกาสที่เพศหญิงจะได้งานทำนั้นมีน้อย จึงทำให้อัตราส่วนการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองนี้ของเพศหญิงต่ำกว่าเพศชาย²

ก. 1.3 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉลี่ยสตรีไทยในชนบทจะมีบุตรเกิดรอดระหว่าง 6.6-6.9 คน³ แต่อย่างไรก็ตาม ขนาดครัวเรือนไทยโดยเฉลี่ยมีประมาณ 6 คน⁴ แสดงให้เห็นถึงการมีภาวะเจริญพันธุ์ที่สูงของสตรีไทย การเพิ่มขึ้นของขนาดครอบครัวในขณะที่มีที่ดินทำกินอันจำกัด สมาชิกมักจะคิดว่าตัวเองเป็น

¹Glenn T. Trewartha, op. cit., p. 327.

²Ibid., p. 387.

³John Knodel and Visid Prachuabmoh, The Fertility of Thai Women. Research Report No. 10 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University), Nov. 1973, p. 12.

⁴พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ และสุวัทนา วิบูลย์เศรษฐ์, สรุปผลการวิจัยของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและประชากรไทย. เอกสารวิจัยหมายเลข 12 (พระนคร: สถาบันประชากรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 3.

แรงงานส่วนเกินซึ่งเป็นลักษณะโดยทั่วไปของสังคมเกษตร ดังนั้นสมาชิกจึงมักจะย้ายถิ่นไปทำงานใหม่เพื่อเป็นการลดภาระของครอบครัว จะเห็นว่าครัวเรือนขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 9 คนขึ้นไปพบมากในกรุงเทพ-ธนบุรี ทั้งนี้เนื่องจากมีญาติและคนใช้ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ด้วย¹ นอกจากนี้จากการศึกษาของ Wertheim² พบว่า ในเกาะชวาแต่ละครัวเรือนมีสมาชิกเฉลี่ยถึง 5-6 คน แต่มีที่ดินเพียง 1 เอเคอร์ (เท่ากับ 2.5 ไร่) หรือน้อยกว่านั้น ดังนั้นความต้องการที่ดินทำกินเพิ่มจึงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชาวนาต้องย้ายถิ่นไปทำมาหากินยังเกาะอื่น ๆ

ค. 2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ค. 2.1 อาชีพและรายได้

การย้ายถิ่นและการกระจายตัวของประชากรมีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ และการใช้พื้นที่ในการทำประโยชน์ต่าง ๆ สำหรับในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือคือยพัฒนาประชากรส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชนบท เนื่องจากประกอบอาชีพทางการเกษตร แต่เมื่อประสบกับปัญหาในการทำมาหากินและความอดอยากจึงต้องย้ายถิ่นเพื่อหาที่ทำกินแห่งใหม่ที่คิดว่าดีกว่าภูมิลำเนาเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันชาวไร่ชาวนาได้พากันหันไปประกอบอาชีพที่มีใช้การเกษตรเพิ่มมากขึ้น การขาดแคลนที่ดินในการทำกิน การแบ่งซอยที่ดินออกเป็นแปลงเล็ก ๆ และความแตกต่าง รวมทั้งการลดลงของผลผลิตต่อหน่วยในขณะที่จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นย่อมก่อให้เกิดปัญหาทางการเกษตรเพิ่มขึ้นจากปัญหาทางด้านภูมิศาสตร์ได้ จะเห็นว่าการขาดแคลนที่ดินในการทำมาหากินมีส่วนทำให้ประชากรของประเทศไอร์แลนด์ เยอรมนี ประเทศต่าง ๆ ในคาบสมุทรสแกนดิเนเวีย ยุโรปใต้ และยุโรปตะวันออก พากันย้ายถิ่นไปทำงานทำและที่ทำกินใน

¹สถาบันประชากรศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า 18.

²W.F. Wertheim, op. cit., pp. 184-185.

ในประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดาเป็นจำนวนไม่น้อย¹ นอกจากนี้เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์² พบว่า เกษตรกรผู้ต้องเช่าที่ดินมีความต้องการย้ายถิ่นมากขึ้นเป็นลำดับเมื่อขนาดของที่ดินที่เช่าใหญ่ขึ้นและเกษตรกรผู้ให้เช่าตอบว่า ขนาดของที่ดินที่ตนถือครองอยู่นั้นไม่เพียงพอและการผลิตก็ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตภายในครัวเรือน มีความต้องการย้ายถิ่นมากกว่าเกษตรกรที่ตอบว่า เพียงพอในขนาดของที่ดินถือครองและผลผลิตทางการเกษตรเป็นอัตราส่วนถึง 2 เท่า อย่างไรก็ตาม บัจจัยทางเศรษฐกิจที่นับว่ามีความสำคัญที่สุดและมีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นและการกระจายตัวของประชากรได้แก่อาชีพและรายได้ของครัวเรือน เนื่องจากการมีอาชีพที่มีรายได้ต่ำย่อมทำให้ไม่พอใช้จ่ายภายในครอบครัว การย้ายถิ่นย่อมเกิดขึ้นได้เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว มาเรียน อาร์ ไมน์คอส³ พบว่า การย้ายถิ่นมักเกิดขึ้นในหน้าแล้งเนื่องจากอากาศร้อน ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกหรือเพาะปลูกก็ไม่ได้ผลดีเพียงพอ เกษตรกรจึงไม่มีเงินสดพอเพียงพอที่จะซื้อข้าวมาบริโภคเนื่องจากไม่มีรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานผลการสำรวจทางการเกษตรของกระทรวงเกษตรปี พ.ศ. 2496 ที่พบว่ารายได้ของครอบครัวชาวนาต่ำมากเฉลี่ยทั่วประเทศประมาณ 5,003 บาทต่อปี แต่ชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับมีรายได้เพียงร้อยละ 70 ของรายได้เฉลี่ยทั่วประเทศหรือประมาณ 3,667 บาทเท่านั้น ดร.วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ⁴

¹นิพนธ์ เพ็ญวลย์, ประชากรศาสตร์ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 214.

²เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, "ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 68.

³มาเรียน อาร์ ไมน์คอส, "การอพยพของประชากรในประเทศไทย ปี 2500," รายงานย่อยผลการวิจัยในสาขาต่าง ๆ ด้านสังคมศาสตร์. กองวิจัยสังคมศาสตร์, สภาวิจัยแห่งชาติ, เล่ม 7, 2508, หน้า 58.

⁴วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ, ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของผู้ที่อาจจะย้ายถิ่น (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสแตนฟอร์ด, 2511), หน้า 4.

พบว่า ผู้ที่เผชิญปัญหาในการทำมาหากินมีแนวโน้มในอันที่จะย้ายถิ่นมากกว่าผู้ที่ไม่ประสบปัญหาในการทำมาหากินในขณะนั้น นอกจากนี้ Boque¹ ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับการเพิ่มและการกระจายตัวของประชากรในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่า มีการย้ายถิ่นจำนวนมากของประชากรจากพื้นที่ที่มีโอกาสในเชิงเศรษฐกิจต่ำไปสู่พื้นที่ที่มีรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจที่อำนวยการกว่า

ค. 2.2 การชลประทาน

จากการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในประเทศต่าง ๆ โดยทั่วไป พบว่า เหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้ประชากรมีการย้ายถิ่นสูงขึ้นในขณะนั้นเป็นเพราะว่ามีการขยายพื้นที่เพาะปลูกในเขตซึ่งมีการทำชลประทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก การชลประทานจึงมีบทบาทมากต่อการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรรวมทั้งรายได้ของเกษตรกร การชลประทานจึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้ประชากรย้ายถิ่นเข้าหรือทำให้ย้ายถิ่นออกน้อยลงมากกว่าที่จะเป็นปัจจัยผลักดัน

ค. 2.3 การคมนาคมขนส่ง

ระยะทางที่จะอพยพหรือย้ายถิ่นจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งจัดว่าเป็นองค์ประกอบ 1 ใน 3 ที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของประชากร โดยองค์ประกอบทางด้านระยะทางมีผลต่อการย้ายถิ่น กล่าวคือ การย้ายถิ่นจำนวนมากส่วนใหญ่พบในระยะทางสั้น ๆ และปริมาณการย้ายถิ่นจะลดน้อยลงเมื่อระยะทางเพิ่มขึ้นหรือห่างจากภูมิลำเนาเดิมมากขึ้น² เพราะระยะทางมีผลต่อค่าใช้จ่ายและระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทาง โดยผู้ที่ย้ายถิ่นจะต้องคำนึงถึงทุนทรัพย์ของตนเองต่อการเลือกบริเวณที่จะย้ายถิ่น

¹ Donald J. Boque, op. cit., p. 83.

² สมชาย เคะชะพรหมพันธุ์, ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ (กรุงเทพฯ: บุรพาสาน, 2520), หน้า 21.

ไปด้วย จากทฤษฎีของการย้ายถิ่นของ Everett S. Lee¹ พบว่า องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคระหว่างที่อยู่เดิมกับจุดหมายปลายทาง เช่น สภาพการคมนาคม การบริการการคมนาคมขนส่ง ระยะเวลา และเงินค่าเดินทาง มีอิทธิพลต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนที่ทำการย้ายถิ่นมาก

ก. 3 ปัจจัยทางสังคม

- ระดับการศึกษา

ในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาได้พบว่า ระดับการศึกษาของประชากรมีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ ทางสังคม โดยที่ผู้ย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองจะมีระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยสูงกว่าคนในชนบทที่เขาย้ายถิ่นออกมา แต่จะต่ำกว่าคนในเมืองที่เขาย้ายถิ่นเข้าไปอยู่อาศัย ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะเห็นว่าท้องถิ่นอื่นเหมาะแก่การทำมาหากินมากกว่าท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เนื่องจากผู้ที่มีความรู้ต่ำมักไม่กล้าเดินทางออกจากท้องถิ่นเดิมไปเผชิญโชคในที่อื่น² John McKay และ James S. Whitelaw³ พบว่า ผู้ย้ายถิ่นภายในรัฐต่าง ๆ ของประเทศออสเตรเลียที่อยู่ในกลุ่มอายุ 15-24 ปี โดยเฉพาะเพศหญิงได้ย้ายถิ่นไปยังเมืองหลวงของรัฐจำนวนมากด้วยเหตุผลเพื่อการศึกษาต่อและเข้าสู่ตลาดแรงงาน แต่ผลจากการศึกษาของ J.R. Bowring และ O.B. Durgin⁴ เรื่ององค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อ

¹Everett S. Lee, "A Theory of Migration," Demography. Vol. 3, No. 1 (1966), pp. 50-55.

²วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ, เรื่องเดิม, หน้า 4.

³John McKay and James S. Whitelaw, op. cit., p. 38.

⁴J.R. Bowring and O.B. Durgin, Factors Influencing the Attitudes of Farmers towards Migration off Farm (New Hampshire: Agricultural Experiment Station, University of New Hampshire, 1958), p. 4.

ทัศนคติของชาวนาในรัฐนิวแฮมเชียร์ (New Hampshire) เกี่ยวกับการย้ายถิ่นออกจาก
การทำเกษตรกรรม พบว่า ระดับการศึกษาของผู้ที่คิดว่าจะย้ายถิ่นกับผู้ที่ไม่คิดว่าจะย้ายถิ่น
ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

แนวความคิดสำคัญในวิทยานิพนธ์

จากการศึกษาผลกระทบของการย้ายถิ่นที่มีต่อปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม
และประชากรจากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วพบว่า การย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์ต่อการ
กระจายตัวของประชากร โดยมีปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม
ที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การศึกษาในแต่ละพื้นที่นั้นบางครั้งการศึกษาจะกว้างและ
กระจายมากเกินไป ไม่ได้เจาะจงศึกษาเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือในบางครั้งก็ศึกษาเฉพาะ
ด้านหนึ่งด้านใดโดยเฉพาะ จึงยังไม่อาจทราบผลของความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นกับ
การกระจายตัวของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยโดยแน่นอนว่า
เป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงใด ดังนั้นจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาถึง
ความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยการนำเอาปัจจัยทั้งหลายที่เกี่ยวข้องเข้ามาศึกษาพิจารณา ทั้งนี้
จะใช้ข้อมูลการย้ายถิ่น การกระจายตัวของประชากร ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรม-
ชาติและทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

ก. การย้ายถิ่นกับการกระจายตัวของประชากร ได้แก่ การเพิ่มจำนวน
ประชากร สัดส่วนและความหนาแน่นของประชากร และการย้ายถิ่นกับความหนาแน่นของ
ประชากร

ข. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะ
ภูมิอากาศ ลักษณะของดิน และแหล่งแร่ธาตุ

ค. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้แก่ องค์ประกอบของประชากร
เช่น อายุ เพศ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น อาชีพและรายได้
การชลประทาน การคมนาคมขนส่ง ปัจจัยทางสังคม เช่น ระดับการศึกษา

ดังนั้นในการศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นและการกระจายตัวของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2503 - 2513 จึงได้กำหนดเค้าโครงของการศึกษาในหัวข้อดังต่อไปนี้

1. การย้ายถิ่น กระแสและทิศทางการย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งภายในภูมิภาคและกับต่างภูมิภาค
2. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการกระจายตัวของประชากรในภูมิภาคดังกล่าว
3. ความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นกับการกระจายตัวของประชากรในระหว่างปี พ.ศ. 2503 - 2513

4. องค์ประกอบหรือปัจจัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นของประชากร ซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการกระจายตัวของประชากร รวมทั้งบริเวณที่มีการเพิ่มมากและน้อยเป็นพิเศษ

5. เปรียบเทียบกับการวิจัยของนักวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาภูมิภาคนี้ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สมมุติฐาน

1. กระบวนการย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีผลทำให้รูปแบบการกระจายตัวของประชากรภายในภาคเปลี่ยนแปลงไปในระหว่างปีสามะโน พ.ศ. 2503 - 2513

2. การย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการย้ายถิ่นจากบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมที่ค้ำกว่าทั้งทางด้านธรรมชาติและทางด้านวัฒนธรรม ไปสู่บริเวณที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีกว่าเดิม

3. การย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นภายในภาคมากที่สุดและระหว่างจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกัน

4. การย้ายถิ่นกับต่างภาคของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการย้ายถิ่นกับกรุงเทพฯ-ชนบุรี เป็นสำคัญ

5. การย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์กับการกระจายตัวของประชากรในภูมิภาคดังกล่าว

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการกระจายตัวของประชากรเฉพาะ 15 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้แก่จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี เดช อุดรธานี หนองคาย นครพนม ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สกลนคร และกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการย้ายถิ่นภายในภาคและกับต่างภาค ในช่วงระหว่างปีสามะโน พ.ศ. 2503 - 2513 พร้อมทั้งพิจารณาถึงองค์ประกอบหรือปัจจัยทางค่านิยมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการเกิดสภาวะการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งยังผลให้เกิดกระบวนการย้ายถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะทำการศึกษาในระดับจังหวัดในทุก ๆ คำน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

1. เพื่อที่จะได้ทราบถึงข้อเท็จจริงชั้นมูลฐานเกี่ยวกับค่านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและค่านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการย้ายถิ่น การกระจายตัวของประชากร ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่และภาวะเศรษฐกิจของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ถูกต้องยิ่งขึ้น
2. เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาเรื่องนี้หรือเรื่องที่เกี่ยวข้อง สำหรับนำไปอ้างอิงหรือทำการศึกษาเปรียบเทียบ
3. สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อวางนโยบายประชากรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อไป